

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИ ТЕНДЕНЦИИ В ЗАКХЕЕВИЯ ПРЕВОД НА ТРИОДНИТЕ СИНАКСАРИ И НЕГОВАТА ТЪРНОВСКА РЕДАКЦИЯ

Лора ТАСЕВА (София)

Утвърденото мнение, че новоизводните версии на повечето бого-служебни книги възникват на Атон, откъдето без съществени изменения се разпространяват в целия източноправославен славяноезичен регион, почива на комплекс доказателства от литературно-историческо, литургическо, текстологическо и лингвистично естество¹. Без да отричат тази вярна в своята широка обобщителност теза, някои по-детайлни наблюдения върху отделни текстове, разколебават безизключителната ѝ валидност относно вариативността на текстологическо и езиково равнище. Така например при съпоставката на евангелски преписи, свързани със светогорската и търновската традиция, Т. Славова посочва известни езикови различия помежду им, които по своето количество и същност надхвърлят рамките на обикновените спонтанни изменения в процеса на преписване и говорят за съзнателна редакторска намеса². Повечето изследователи са единни, че групата на южнославянските новоизводни триоди, възхождаща към атонския превод на стареца Йосиф³, е монолитна по отношение на състава и структурата. След детайлен текстологически анализ обаче на участващия в службата за Петата събота на поста Богородичен акатист М. Момина обособява в рамките на новоизводните източници общо четири негови разновидности — атонски превод и три негови редакции, една от които се датира към XIV в., а другите две — към XV в.⁴ Относителната автономност на балканските книжовни центрове се потвърждава и от установените от Кл. Иванова паралелни късни преводи на редица творби в календарните агиографски сборници⁵, които свидетелстват за различните пътища на тяхното проникване — „поетапно и не в един скрипторий“⁶.

Проведената наскоро съпоставка между Закхеевия превод на триодните синаксари, представен в Постен триод № 23 и Цветен триод № 24 от манастира „Св. Екатерина“ на Синай, и двадесетина възхождащи към

търновски протограф ръкописи, доказва, че книжовниците от Евтимиевия кръг са редактирали последователно получения от Света гора текст, извършвайки и системни сверки с гръцки оригинал⁷. Анализът на различията между двете версии в областта на синтаксиса и лексиката даде основания водещият принцип на търновския редактор или редактори да се определи като критична приемственост⁸. В настоящата статия ще бъде проверено дали същият принцип обуславя и промените на словообразователно равнище между Закхеевия превод и неговата търновска редакция.

Използвани са следните източници:

— за *Превод А*, който се свързва с името на Закхей Философ и с атонската реформа на богослужебните книги⁹ — среднобългарски Постен триод № 23 от ман. „Св. Екатерина“ в Синай, създаден преди 1360 г.¹⁰;

— за *Редакция Е*, която се свързва с дейността на Евтимиевия кръг или неговите предшественици¹¹ — среднобългарски Постен триод 13.1.4 от Библиотеката на Академията на науките в Санкт Петербург, датиран към края на XIV в.¹², и среднобългарски Постен триод № 938 от НБКМ, отнасян към началото на XV в.¹³

В изследването бе обхванат материалът от осемте синаксара от Неделята на митаря и фарисея до Първата неделя на поста. Поради известните отклонения между двете версии по отношение на текстовата пълнота броят на включените в статистиката* словоформи за Атонския превод и за Търновската редакция не е еднакъв.

1. Предаване на гръцките композита

Статистическите наблюдения, които се основават на 92 словоформи от Закхеевия превод и 114 от Търновската редакция, дадоха следните резултати. Двукоренните съответствия чувствително преобладават в *А* (72 словоформи = 78,3%), докато в *Е* те са значително по-слабо застъпени (77 словоформи = 67,6%). Заслужава да се отбележи, че двете версии по независим път достигат до еднотипни или сходни в словообразователно отношение резултати, но при използване на различно лексикално градиво, което говори в полза на активното присъствие на съответните модели в езиковото съзнание на книжовниците от двата центъра: φιλόθεος¹⁴ — *А* боголюбивъч 160г8¹⁵ — *Е* христолюбивъч, ἀρχέτυπος — *А* древнеобразъч 160г13-14 — *Е* първообразъч, χειρωνακτικός — *А* ржкоотроудъч 158г5 — *Е* ржкокоупльч, ὁ θεριώδης — *А* жвѣровидъч/кишъ 158в21 — *Е* жвѣрообразъч, εὐσπλαγγνία — *А* благооутровиѣ 91г10-11 — *Е* милосръдиѣ¹⁶. Еднокоренните думи се явяват по-често в *Е* (29 словоформи = 25,4%), отколкото в *А* (20 словоформи = 21,7%), напр. Θεοτόκος (Ген.) — *А* богородичъч 159г22 — *Е* владичъч. Преводът на композита със словосъчетание се среща само в *Е* (8 словоформи = 7%), напр.: μαντιάρχης — *А* влѣшьвььноначальникъ 159в1 — *Е* влѣхвожъ начальникъ, δαίμονιάρχης — *А* вѣсоначалъчъч 159в11

— *Е* вѣсомѣ начальникъ, ὀρθοτροφός — *А* сиропитатѣль 310v25 — *Е* сирѣмь питатѣль. Вероятно не е случайно съвпадение, че предимно по-рядко срещани гръцки композита се предават в *Е* чрез словосъчетания, защото именно за тях книжовният език не предлага готови модели¹⁷. Заслужава да се отбележи, че предаването на гръцки композита със словосъчетания отличава Търновската редакция (граничеща с нов превод) на Лествицата на Йоан Синайски от атонската редакция на същия текст¹⁸.

За да се обясни по-слабата зависимост на Търновската редакция от гръцките образци, би трябвало да се припомни книжовноезиковият контекст. Според мои наблюдения над близки по обем текстови отрязъци от Паримейния и Тълковния превод на Книгата на пророк Исая, Норовия и Томичовия псалтир, Рилското евангелие от 1360 г. и превода на Диоптратата от XIV в. присъствието на композита нараства през среднобългарската епоха¹⁹: — от 22,2% и 26,2% в нередактираните старобългарски текстове до 41,7—48% в редактираните версии на Псалтира и Евангелието и 53,9% в среднобългарския превод на Диоптратата. В светлината на разгледаните факти относително по-голямата формална независимост на Търновската редакция спрямо гръцките словообразователни образци може да се тълкува като съзнателен компромис спрямо традициите на книжовния език, за който говорят редица изследователи²⁰.

2. Предаване на гръцките префигирани думи

Разликата между Закхеевия превод и Търновската му редакция при предаването на гръцките производни думи не е така значителна. Тук и двете славянски версии доста последователно възпроизвеждат морфемната структура на изходните лексеми. В *А* при 464 от общо 515 обследвани словоформи (= 90,1% от случаите) е намерен формален еквивалент на гръцките префикси, а в *Е* това е сторено при 502 от общо 569 словоформи (= 88,2% от случаите). Останалите структурни варианти се разпределят по следния начин: непрефигираните словоупотреби в *А* са 49 (= 9,5%), а в *Е* — 63 (= 11,1%); словосъчетанията в *А* са 2 (= 0,4%), а в *Е* — едно (= 0,2%); двукоренни съответствия има само в *Е* — общо 3 словоформи (= 0,5%). Също както при композитата понякога двете версии по независими пътища достигат до еднакви или сходни словообразователни модели: ἐναντίος — *А* съпоставяньъ 161r26 — *Е* съпротивяньъ, ἐκτύλωμα — *А* изобразяние 159v26 — *Е* изовличение, ἐπιλαμβάνω — *А* овъдръжати 158r8 — *Е* овъимати, ἄβρατος — *А* ншьствяньъ 37v24 — *Е* нпрѣхъдъньъ, κατασπάω — *А* отътръзати сѧ 159v9 — *Е* низъвръзати сѧ. В отделни случаи може да се допусне, че редактирането е осъществено без сравняване с гръцкия оригинал, а само чрез замяна на една по-рядко използвана представка с друга — по-популярна. Инак е трудно да се обясни общата неточност в предаването на ἀδέκαστος 'unbribed, impartial'²¹ — 'безпристрастен, не-

предубеден, неподкупен'. Вероятно поради паронимията с ἀδίκαστος 'without judgement given'²² — 'без произнесена присъда, ненаказан, неосъден' в *A* се появява възмъзднѣ 38r22—23, което в *E* се редактира като немъзднѣ. Макар разликите при съблюдаването на количествената еквивалентност при производните думи в двете версии на триодните синаксари да не са така значими, както при двукоренните, и тук по-голямата формална зависимост се наблюдава в Закхеевия превод. Ето няколко примера за пренебрегване на гръцката словообразователна структура в Търновската редакция: ἐναγκάλίζομαι — *A* приаги 159r15 — *E* дръжати, συνευφραίνομαι — *A* съвеселити сλ 40r13-14 — *E* веселити сλ, περίστημι — *A* прѣстоати 159r25 — *E* стоати. По своите количествени показатели Закхеевият текст се доближава до Томичовия псалтир (93,3% префигираны съответствия) и Рилското евангелие (91,1% префигираны съответствия), а Търновската редакция отново се отклонява леко в посока на по-старите книжовни образци (срв. паримейния превод на Исаяя — 84,5%, тълковния превод на Исаяя — 84,4%, Норовия псалтир — 87,3%).

Редактираният в Търново текст е по-вариативен от своята атонска основа и що се отнася до подбора на славянските съответствия за гръцките префикси. Статистическите данни за начините на предаване на 12 по-разпространени представки (ἀ-, ἀνα-, ἀπο-, δια-, ἐκ-/ἐξ-, ἐν-, ἐπι-, κατα-, παρᾶ-, про-, прос-, συν-) в осемте използвани синаксара са обобщени в приложените в края на статията таблици. Въз основа на проведеното наблюдение се установи, че в Закхеевия превод се използват общо 126 варианта, а в Търновската редакция — 137. За сравнение — при предаването на същите представки в превода на Книга Йов от XIV—XV в. са използвани общо 133 различни съответствия²³. Проследяването на данните показва, че 124 от вариантите на *E* (т.е. 90,5% от случаите) са еднакви с тези от Книга Йов, докато в *A* се наброиха 109 съвпадения с късносредновековния библейски превод (т.е. 86,5% от вариантите). От своя страна покритието между *E* и *A* обхваща 102 съответствия (т.е. 74,5% от вариантното разнообразие на *E*). Последните стойности са на пръв поглед малко изненадващи, като се има предвид, че става дума за редакция, а не за превод. Констатираната по отношение на набора от представки по-голяма близост на Търновската редакция до неродствен текст отколкото до лежащия в основата ѝ Закхеев превод отново би могла да се обясни чрез езиковата специфика на двете версии: докато Закхей Философ е по-иновативен при преследването на формалната адекватност, търновските редактори залагат много по-често на утвърдените в книжовната практика решения²⁴.

Двете версии на триодните синаксари се различават и по своята „предсказуемост“ — предпочитанието към конкретно славянско съответствие за даден гръцки префикс: средно в 45,9% от случаите в *A* се

наблюдава твърда корелация ($\acute{\alpha}$ - > не-, $\sigma\upsilon\nu$ - > съ-, $\acute{\alpha}\nu\alpha$ - > въз-, $\acute{\epsilon}\kappa$ -/ $\acute{\epsilon}\xi$ - > из- и под.), докато в Търновската редакция това се случва по-рядко — в 40,4% от случаите, поради което не са редки примери като: $\sigma\upsilon\nu\alpha\gamma\omicron\rho\epsilon\acute{\upsilon}\omega$ — *A* съпослѣдѣствовати 160v11 — *E* послѣдѣдовати, $\acute{\epsilon}\kappa\delta\acute{\iota}\delta\omega\mu\iota$ — *A* издати 159r2 — *E* прѣдати, $\acute{\epsilon}\kappa\mu\epsilon\tau\rho\acute{\epsilon}\omega$ — *A* измѣрити 158v12 — *E* прѣвити.

При обобщаването на данните се оказва, че няма съществени разлики между *A* и *E* по отношение на най-предпочитаните славянски съответствия за даден гръцки префикс. Това е напълно закономерно не само поради факта, че става дума за редакция, а не за изцяло нов превод, а и защото семантиката на гръцките префикси ограничава набора от възможни славянски еквиваленти. В повечето случаи предпочитаните в двете синаксарни версии варианти преобладават и в Книга Йов ($\acute{\alpha}$ - > не-, $\acute{\alpha}\nu\alpha$ - > въз-, $\acute{\alpha}\lambda\omicron$ - > от-, $\delta\acute{\iota}\alpha$ - > раз-, $\acute{\epsilon}\kappa$ -/ $\acute{\epsilon}\xi$ - > из-, $\acute{\epsilon}\nu$ - > въз-, $\pi\rho\omicron\sigma$ - > при-, $\sigma\upsilon\nu$ - > съ-) ²⁵. В отделни случаи количествените разлики между двете версии на триодните синаксари са значителни. Тук ще разгледам само тези, при които отклоненията надхвърлят 10%.

Разлики при господстващите варианти

Корелацията $\acute{\epsilon}\kappa$ -/ $\acute{\epsilon}\xi$ - > из- преобладава чувствително в *A* — 74,2% от всички словоупотреби, докато *E* я използва само в 58,1% от случаите, което води до разночетения като: $\acute{\epsilon}\kappa\delta\acute{\iota}\delta\omega\mu\iota$ — *A* издати 159r2 — *E* прѣдати, $\acute{\epsilon}\kappa\mu\epsilon\tau\rho\acute{\epsilon}\omega$ — *A* измѣрити 158v12 — *E* прѣвити. Ако се направи съпоставка с данните за изследваните по-рано по същия начин шест средновековни текста, се вижда, че само показателите за Рилското евангелие (64,2% за $\acute{\epsilon}\kappa$ - и 66,7% за $\acute{\epsilon}\xi$ -) превъзхождат Търновската редакция, но не достигат честотата на из- в Закхеевия превод. В Паримейния и Тълковния превод на Исайя, Норовия и Томичовия псалтир еднозначната обвързаност с това съответствие е чувствително по-слаба — от 20% до 35,3% за $\acute{\epsilon}\kappa$ - и от 21,2% до 45,3% за $\acute{\epsilon}\xi$ -, т.е. отново Търновската версия на триодните синаксари заема междинна позиция между екстремната последователност на своя атонски образец и по-умерената книжовна традиция.

Съответствието $\pi\rho\omicron$ - > прѣд- има честота 69,2% в *A* и 57,8% в *E*. Неговата поява в другите проучени текстове варира в доста широки граници: Паримеен превод на Исайя — 22,2%, Тълковен превод на Исайя — липсва, Норов псалтир — 40%, Томичов псалтир — 80%, Рилско евангелие — 5%, Диоптра — 33,3%. Това може да се обясни със сравнително малкия брой наблюдавани словоформи с този префикс в контролните текстове (от 5 до 12) за разлика от тези в *A* и *E* (съответно 39 и 45). Общото е, че ако се изключат екстремните показатели на Томичовия псалтир, Търновската редакция отново отстъпва от тенденциите в Закхеевия превод по посока на утвърдените езикови образци.

Особено голяма е разликата при опозицията $\sigma\upsilon\nu$ - > съ-, която е представена от 71,4% от случите в *A* и само от 47,6% в *E*. Затова често

явление са примери от рода на: συναγορεύω — *А* съспоследствувати 160v11 — *Е* последовати, συναθροίζω — *А* съвбрати сж 161r17-18 — *Е* привбрати сж. В съпоставка с другите проучени текстове тези показатели заемат двете диаметрално противоположни позиции. В средата с по около 51—56% стоят двата старобългарски превода на Исая и двете псалтирни редакции, най-много се доближава до Закхеевия превод Рилското евангелие със 65,8%, а в Диоптрата се отчита дори по-ниска склонност към съ- (45,4%) отколкото в Търновската редакция. Подобен отказ от еднозначната обвързаност установява И. Христова в среднобългарския превод на Йов, където само в 25 лексеми от общо 36 (т.е. ок. 67%) гръцкият префикс συν- се предава чрез съ-²⁶. Дали ясно изразеното избягване на корелацията συν- > съ- може да се приеме за особеност на езика на книжовника/книжовниците, изработили редакцията на триодните синаксари, или изобщо на по-късните преводи, които не са обременени от предходна традиция (като Диоптрата или триодните синаксари), е рано да се каже, но вероятно си заслужава това предположение да бъде проверено на базата на по-широк материал.

Разлики при второстепенните варианти

Съответствието ката- > по- е застъпено само в 3% от случаите в *А*, но в 14,3% в *Е*. Съпоставката показва, че и тук търновският текст отстъпва от своята атонска основа в посока към утвърдените книжовни образци, където тази опозиция има по-широко присъствие: в Паримейния превод на Исая — 22,5%, в Тълковния — 22,9%, в Норовия псалтир — 30,4%, в Томичовия — 30%, в Диоптрата — 16,7%. Единствено Рилското евангелие прибягва по-рядко до префикса по- за гр. ката- (9,4% от случаите). Обичайният характер на съответствието по- се потвърждава и от данните за Книга Йов, където то се среща в 19 от общо 68 лексеми²⁷.

Значителна разлика се констатира при предаването гр. прос- с по- или без формален еквивалент: за по- тя обхваща съответно 26,3% в *А* и 13,6% в *Е*, а безпрефиксалните съответствия са 15,8% в *А* и 27,3% в *Е*. И за двата модела има паралели в предходната традиция и затова тези данни по-скоро изразяват спонтанни предпочитания, отколкото съзнателна езикова политика.

Представените статистически наблюдения върху словообразователните особености на Закхеевия превод на триодните синаксари и Търновската му редакция позволяват следните заключения. Независимо че се обляга на атонския текст, Търновската редакция показва съществени различия спрямо него по отношение на формалната тъждественост спрямо гръцкия оригинал. Тя е много по-независима в предаването на гръцките двукоренни модели и не толкова последователна в поморфемното превеждане на гръцките производни думи. Като цяло отклоненията на словообразователно равнище на Търновската редакция от нейния атонски

образец и в количествен, и в качествен аспект са в посока смекчаване на крайностите на Закхеевия превод чрез по-широката употреба на утвърдените в книжовния език модели. Честотата и последователността на прокараните изменения може да се приеме като доказателство за техния неслучаен характер и за съзнателното сближаване на редактирания в Търново текст с вековната книжовна традиция.

ЛИТЕРАТУРА

- Иванова 2004:** Иванова, Кл. Агиографските произведения на Симеон Метафраст в състава на южнославянските календарни сборници. — В: Преводите през XIV столетие на Балканите. С., 2004, 249—267.
- Иванова-Мирчева 1974:** Иванова-Мирчева, Д. Евтимий Търновски, писател творец на литературния български език от Късното средновековие. — В: Търновска книжовна школа. Т. 1. С., 1974, 194—210.
- Йовчева 2004:** Йовчева, М. Новоизводният славянски Октоих по най-ранния препис в кодексите 19 и 20 от манастира „Св. Екатерина“ в Синай. — В: Преводите през XIV столетие на Балканите. С., 2004, 205—234.
- Карачорова 1989:** Карачорова, И. Към въпроса за Кирило-Методиевия старобългарски превод на Псалтира. — В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 6. С., 1989, 130—145.
- Минчева 1978:** Минчева, А. Традиционно-книжна норма и развойни тенденции в синтаксиса на среднобългарския литературен език през XIV в. — В: Славянска филология. Т. 15. Езикознание. С., 1978, 243—254.
- Момина 1982:** Момина, М. Типы славянской Триоди. — В: Язык и письменность среднеболгарского периода. С., 1982, 102—122.
- Момина 1983:** Момина, М. Вопросы классификации славянской Триоди. — Труды Отдела древнерусской литературы, 37, 1983, 25—38.
- Момина 1985:** Момина, М. Славянский перевод „ΥΜΝΟΣ ἈΚΑΘΙΣΤΟΣ“. — Полата књигописнага, 14—15, 1985, 132—160.
- Мострова 2004:** Мострова, Т. Сложни думи в преводи от XIV век. — В: Преводите през XIV столетие на Балканите. С., 2004, 397—412.
- Пентковский 2004:** Пентковский, А. Иерусалимский устав и его славянские переводы в XIV столетии. — В: Преводите през XIV столетие на Балканите. С., 2004, 153—171.
- Попов 1978:** Попов, Г. Новооткрито сведение за преводаческа дейност на български книжовници от Света гора през първата половина на XIV в. — Български език, 28, 1978, № 5, 402—410.

- Попов 2004:** Попов, Г. Среднобългарският светогорски превод на Триода от първата половина на XIV в. — В: Преводите през XIV столетие на Балканите. С., 2004, 173—184.
- Предварителный список XI—XIV вв.: Предварителный список славяно-русских рукописей XI—XIV вв., хранящихся в СССР. — В: Археографический ежегодник за 1965 г., М., 1966, 177—273.
- Розов 1914:** Розов, В. Болгарские рукописи Иерусалима и Синая. — Мислало, 1914, № 9, 17—19.
- Русек 1974:** Русек, Й. Промени в лексиката на българския език и отношението на Патриарх Евтимий към тях. — В: Търновска книжовна школа. Т. 1. С., 1974, 179—196.
- Славева 1972:** Славева, Л. За старословенскиот триод. — Slovo, 22, 1972, 93—116.
- Славова 1990:** Славова, Т. Някои предварителни наблюдения върху редактирането на евангелския текст в Света гора. — Palaeobulgarica, 14, 1990, № 1, 72—81.
- Спасова 1999:** Спасова, М. Производни съществителни за означаване на лица в старобългарския и в среднобългарския превод на Oratio XXXVIII (Слово за Рождество Христово) от Григорий Богослов. — В: Търновска книжовна школа. Т. 6. Велико Търново, 1999, 231—253.
- Срезневский, Покровский 1910:** Срезневский, В. И., Ф. И. Покровский. Описание Рукописного отдела Библиотеки имп. Академии наук. Т. 1. СПб., 1910.
- Стоянов, Кодов 1964:** Стоянов, М., Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 3. С., 1964.
- Тасева 2000:** Тасева, Л. Езикът на преводача Закхей: между книжовното наследство и формалистичните тенденции на епохата. — Slavica, 69, 2000, № 2, 191—206.
- Тасева 2004а:** Тасева, Л. Книжните взаимоотношения между Святой Горой и Търново в свете текстовой традиции Триодного синаксаря. — В: Преводите през XIV на Балканите. С., 2004, 185—203.
- Тасева 2004а:** Тасева, Л. Лексикалната вариативност в преводите на триодните синаксари от XIV век. — Palaeobulgarica, 2004, № 4, 43—68.
- Тихова 1994:** Тихова, М. Към преводите на Търновската книжовна школа. — В: Търновска книжовна школа. Т. 5. Паметници, поетика, историография. Велико Търново, 1994, 391—400.
- Харалампиев 1990:** Харалампиев, И. Езикът и езиковата реформа на Евтимий Търновски. С., 1990.

- Христова 2003:** Христова, И. Атонската редакция на Апостола. — *Palaeobulgarica*, 27, 2003, № 1, 11—36.
- Христова-Шомова 2004:** Христова-Шомова, И. Служебният Апостол в славянската ръкописна традиция. Т. 1. С., 2004.
- Христова-Шомова 2007:** Христова-Шомова, И. Книга Йов с тълкувания в славянски превод (по Владиславовия препис, ръкопис 4/14 от сборката на Рилския манастир). С., 2007.
- Чешко 1981:** Чешко, Е. Второе южнославянское влияние в редакции псалтырного текста на Руси (XIV—XV вв.). — *Palaeobulgarica*, 5, 1981, № 4, 79—85.
- Чешко 1982:** Чешко, Е. Об Афонской редакции славянского перевода Псалтыри в ее отношении к другим редакциям. — В: Язык и письменность среднеболгарского периода. М., 1982, 60—93.
- Clark 1952:** Clark, K. Checklist of Manuscripts in St. Catherine's Monastery, Mount Sinai, microfilmed for the Library of Congress, 1950. Washington, 1952.
- Liddell, Scott 1996:** A Greek-English Lexicon. Compiled by Henry George Liddell and Robert Scott. With a Revised Supplement. Oxford, 1996.
- MacRobert 1989:** MacRobert, С.-М. Two for the Price of One: the Psalter MS Peć 68. — *Oxford Slavonic Papers*, N.S. 22, 1989, 1—33.
- MacRobert 1995:** MacRobert, С.-М. Problems in the Study of the "Athonite" Redaction of the Psalter in South Slavonic Manuscripts. — In: Проучавање средњовековних јужнословенских рукописа. Зборник радова са III међународне Хиландарске конференције, одржане 28.—30. марта 1989. Београд, 1995, 195—213.
- MacRobert 1998:** MacRobert, С.-М. What was *izvod Svetogorski*? — In: Русь и южные славяне. Сборник статей к 100-летию со дня рождения В. А. Мошина (1894—1987). Санкт-Петербург, 1998, 272—283.
- Miklas 1982:** Miklas, H. Tradition und Innovation in der bulgarischen Hochsprache des 14.—15. Jahrhunderts. — *Anzeiger für slavische Philologie*, 13, 1982, 45—77.
- Zett 1970:** Zett, R. Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen. Die altserbische Periode. Köln-Wien, 1970.

БЕЛЕЖКИ

¹ Чешко 1981 и 1982; MacRobert 1989, 1995 и 1998; Карачорова 1989; Христова 2002 и 2003; Славева 1972; Попов 1978 и 2004; Момина 1982, 1983 и 1985; Пентковский 2004; Йовчева 2004.

² Славова 1990; Тасева 2004а.

³ Славева 1972; Попов 1978; Момина 1982, 1983.

⁴ По класификацията на Момина 1985 — съответно 8-а, 14-а и 16-а редакция.

⁵ Иванова 2004: 256—257, 259—260; позовавам се и на устни дани по нейните архиви.

⁶ Иванова 2004: 256.

⁷ Тасева 2004а: 196—197.

⁸ Тасева 2004а: 200.

⁹ Попов 1978: 402—410.

¹⁰ Срв. Розов 1914: 17—19; Clark 1952: 21; Попов 1978: 402—410.

¹¹ Тасева 2004а: 190—191. Възможно е това да е станало още преди 1375 г.

¹² Срезневский, Покровский 1910: 122; Предварительный список XI—XIV вв.: 238, № 880.

¹³ За неговата принадлежност към новоизводните триоди срв. Попов 1978: 408 и 2004: 180, а за датировката му — Стоянов, Кодов 1964: 96—97.

¹⁴ Гръцките паралели са по печатното издание Τριῶδιον. Ἐν Ἀθήναις, 1960.

¹⁵ Тук и нататък примерите се дават в нормализирана спрямо старобългарската норма графика и се сигнират само по Синайския постен триод № 23.

¹⁶ За разпространението на тези композита срв. Zett 1970. В неговия речник отсъства само χειρωνακτικός и неговите славянски паралели, а христолубивъ се явява съответствие само на φιλόχριστος, но не и на φιλόθεος (с. 193, 365—366).

¹⁷ Срв. Zett, у когото и трите гръцки композита отсъстват, а влъхвонадательникъ съответства на ἀρχιμαγος (с. 293)

¹⁸ Мострова 2004: 408.

¹⁹ Тук и нататък за тези шест контролни текста се позовавам на данните, публикувани в Тасева 2000: 205.

²⁰ Русек 1974; Иванова-Мирчева 1974; Минчева 1978: 254; Miklas 1982; Харалампиев 1990: 122—147, 152—155; Тихова 1994; Спасова 1999: 250.

²¹ Liddell, Scott 1996: 20.

²² Liddell, Scott 1996: 23.

²³ Данните за предаването на гръцките представки в среднобългарския превод на книга Йов в ръкопис от 1456 г. цитирам по Христова-Шомова 2007:136—137. Изказвам сърдечна благодарност на авторката за възможността да използвам части от труда ѝ преди неговото публикуване.

²⁴ По отношение на лексиката на триодните синаксари срв. Тасева 2000: 191—206 и Тасева 2004б: 52.

²⁵ Христова-Шомова 2007: 136—137.

²⁶ Христова-Шомова 2007: 137.

²⁷ Христова-Шомова 2007: 136.

Приложения

Легенда: Ø — думата е пропусната; ^ — без представка; слс — словосъчетание; К — двукоренно съответствие

Предаване на гр. *а-*

	БЕЗ-	НЕ-	ОТ-	ОУ-	^	слс
Тр. син. А (49)	20,4	63,2	—	—	14,4	2,1
Тр. син. Е (51)	15,8	64,7	1,9	1,9	15,7	—

Предаване на гр. *ава-*

	БЕЗОТ-	ВЪ-	ИЗ-	НА-	О-	ОБ-	ОТ-	ПА-	ПО-	ПРИ-	ПРО-	РАЗ-	^
Тр. син. А (50)	2	4	54	—	2	2	4	2	2	2	12	6	6
Тр. син. Е (47)	—	—	59,6	2,1	2,1	2,1	8,5	—	6,4	—	10,6	—	—

Предаване на гр. *апо-*

	БЕЗ-	ВЪ-	ИЗ-	НА-	НЕ-	НЕНА-	О-	ОБ-	ОТ-	ПА-	ПО-	ПРИ-	ПРО-	ПРЪ-	ПРЪДИ-	РАЗ-	СЪ-	ОУ-	^	К
Тр. син. А (50)	2	2	—	2	2	—	2	2	48	2	12	2	—	2	—	—	8	2	10	—
Тр. син. Е (60)	—	1,7	3,3	—	3,3	—	8,3	1,7	40	1,7	10	1,7	1,7	3,3	1,7	1,7	1,7	8,3	8,3	1,7

Предаване на гр. *ава-*

	ВЪ-	ВЪЗ-	ДО-	ЗА-	ИЗ-	ИЗПО-	МИМО-	О-	ОТ-	ПО-	ПРИ-	ПРО-	ПРЪ-	ПРЪДИ-	РАЗ-	СЪ-	ОУ-	^	Ø
Тр. син. А (55)	9,1	1,8	1,8	3,6	3,6	—	1,8	3,6	1,8	—	1,8	3,6	14,6	1,8	18,2	20	3,6	9,1	—
Тр. син. Е (49)	8,2	2	4,1	2	—	—	—	—	4,1	2	4,1	14,3	2	2	22,5	20,4	2	8,2	4,1

Предаване на гр. *έκ* - / *έξ*-

	вкъз-	за-	из-	на-	низ-	о-	от-	по-	пркъ-	съ-	^
Тр. син. А (35)	2,9	2,9	74,2	—	—	5,7	2,9	2,9	—	5,7	2,9
Тр. син. Е (43)	2,3	2,3	58,1	2,3	2,3	2,3	9,3	4,7	4,7	7	4,7

Предаване на гр. *έν*-

	вкъ-	за-	из-	на-	недо-	о-	об-	по-	при-	пркъ-	съ-	съж-	оу-	^
Тр. син. А (37)	18,9	13,5	5,4	—	—	2,7	5,4	10,8	2,7	8,1	5,4	2,7	8,1	16,2
Тр. син. Е (38)	21,1	13,1	5,3	5,3	2,6	—	7,9	5,3	—	7,9	10,5	—	—	21,1

Предаване на гр. *επι*-

	вкъ-	вкъз-	за-	из-	на-	о-	об-	от-	по-	при-	пркъ-	пркъд-	раз-	съ-	оу-	^
Тр. син. А (56)	5,4	—	—	1,8	8,9	1,8	7,1	—	19,6	21,4	—	—	1,8	7,1	10,7	14,3
Тр. син. Е (66)	1,5	6,1	1,5	6,1	—	6,1	3	15,1	16,7	1,5	1,5	1,5	1,5	7,6	13,6	16,7

Предаване на гр. *χατα*-

	вкъ-	вкъз-	до-	за-	из-	на-	низ-	об-	от-	по-	при-	про-	пркъ-	съ-	оу-	^	слс
Тр. син. А (33)	—	3	6,1	3	9,1	3	3	9,1	3	3	—	3	3	21,2	9,1	18,2	3
Тр. син. Е (35)	5,7	2,8	2,8	2,8	8,6	8,6	5,7	5,7	—	14,3	2,8	—	2,8	20	5,7	11,4	—

Предаване на гр. *пара-*

	вѣз-	вѣз-	до-	за-	из-	индо-	на-	о-	об-	по-	при-	про-	прѣ-	прѣд-	сѣ-	оу-	чрѣс-	^
Тр. син. А (62)	—	—	1,6	—	—	1,6	6,5	4,8	1,6	12,9	25,8	—	25,8	8,1	—	3,2	1,6	6,5
Тр. син. Е (76)	1,3	1,3	—	1,3	1,3	1,3	13,1	2,6	2,6	10,5	27,6	1,3	21,1	5,3	1,3	—	4	4

Предаване на гр. *про-*

	из-	по-	при-	про-	прѣ-	прѣд-	прѣдпо-	прѣждѣ-	^	слс
Тр. син. А (39)	5,1	2,6	—	10,3	5,1	69,2	—	2,6	5,1	—
Тр. син. Е (45)	6,7	4,4	2,2	6,7	11,1	57,8	2,2	—	6,7	2,2

Предаване на гр. *прос-*

	вѣ-	за-	по-	при-	про-	прѣд-	прѣд-	прѣд-	^	слс
Тр. син. А (19)	5,3	5,3	26,3	36,8	—	10,5	15,8	—	—	—
Тр. син. Е (22)	4,5	—	13,6	31,8	4,5	9,1	27,3	9,1	—	—

Предаване на гр. *сув-*

	вѣ-	о-	об-	по-	при-	прѣ-	сѣ-	^
Тр. син. А (35)	2,9	—	8,6	—	—	2,9	71,4	14,3
Тр. син. Е (42)	2,4	2,4	9,5	4,7	4,7	2,4	47,6	26,2